

بررسی موانع کارآفرینی در راستای توسعه کسب و کارها و اقتصاد کشور در سازمان فنی

حرفه ای کشور با رویکرد فازی

نور محمد یعقوبی^۱

فاطمه ریگی^{۲*}

مهرآفرین بخشی مزده^۳

چکیده

امروزه تمایل به کارآفرینی و اقدامات کارآفرینانه با توجه به شرایط رقابتی بازار و تغییرات سریع محیطی، رشد روزافزونی دارد. کارآفرینی موتور محرک اقتصادی کشورهای پیشرفته و در حال توسعه است. در حال حاضر بیشتر کشورهای در توسعه کارآفرینی سرمایه گذاری می کنند. به این منظور برای رسیدن به این توسعه باید موانع و تنگنای توسعه کارآفرینی بررسی شوند و اقداماتی بهینه صورت گیرد. در این پژوهش هدف شناسایی موانع کارآفرینی در ایران و رتبه بندی موانع شناخته شده در راستای توسعه کسب و کارها و اقتصاد کشور با رویکرد فازی با استفاده از رویکرد سلسله مراتب فازی (FAHP) و بیان راهکارهای بهینه در این راستا می باشد. در این پژوهش موانع توسعه کارآفرینی در سه بعد با عوامل ضد انگیزشی، موانع قانونی و شرائط محیط کسب و کار از طریق نظرسنجی کارآفرینان شرکت کننده در هشتمین جشنواره امتنان از کارآفرینان برتر سال ۹۲ (آذربایجان شرقی) بررسی می شود. در بین عوامل اصلی موانع توسعه کارآفرینی عامل ضد انگیزشی کارآفرینی الویت اول و پس

^۱ - عضو هیئت علمی و دانشیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان

^۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت فناوری اطلاعات، دانشکده دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان (نویسنده مسئول مقاله :.....).

^۳ - کارشناس ارشد مدیریت فناوری اطلاعات، دانشکده دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان

از آن عامل موانع قانونی توسعه کارآفرینی و عامل ارزیابی محیط کسب و کار الویت های بعدی در راستای توسعه کسب و کارها و اقتصاد کشور هستند.

کلید واژه ها: کارآفرینی، موانع کارآفرینی، عامل ضدانگیزی، عامل قانونی و شرایط محیط کسب و کار.

**Reviews the obstacles Entrepreneurship
In line with Business development
And the economy by Fuzzy Approach**

**Yaghoubi, N.
Rigy, F
Bakhshi Mazdeh, M.**

Abstract

Today, there is growing interest in entrepreneurship and entrepreneurial initiatives due to rapidly changing environmental and competitive conditions. Entrepreneurship is the economic engine of advanced and developing countries. At present, most countries are investing in entrepreneurship. This must be considered in order to achieve the development of the obstacles constraints and entrepreneurship and be done efficiency actions. The purpose this research is to Identification and ranking entrepreneurship barriers in Iran using fuzzy hierarchical approach (FAHP) And expressed optimize in this regard. This study will examine the barriers entrepreneurship in three dimensions of anti motivational factors, legal barriers and business environment through surveys participating entrepreneurs in Appreciation of the top entrepreneurs Eighth Festival in 92 (East Azerbaijan). Among the main factors barriers entrepreneurship anti motivational factor is the first priority and then legal barriers and business environment are the next priorities.

Keywords: entrepreneurship, barriers entrepreneurship, anti motivational factor, legal barriers, business environment.

مقدمه

با افزایش فعالیت های اقتصادی و تشدید رقابت در دنیای امروز در سطح جوامع و مطرح شدن مسائلی مانند بهره وری، کیفیت و حرکت به سوی اقتصاد مبتنی بر دانش، برخی معتقدند که بازارهای جهانی فردا از آن شرکت هایی هستند که به ریسک پذیری کارآفرینانه بها می دهند (Mian, 2006, P.6). تجربه ی موفقیت آمیز بیش تر کشورهای پیشرفته و نیز برخی از کشورهای در حال توسعه در عبور از بحران های اقتصادی به واسطه ی توسعه ی کارآفرینی در آن کشورها، موجب شده تا سایر کشورها نیز برای کارآفرینی، کارآفرینان و شکل گیری کسب و کارهای نوآورانه اهمیت خاصی قابل شدند.

شواهد نشان می دهد که همواره گرایش ها و فعالیت های کارآفرینانه در کشورهای غربی و توسعه یافته، منجر به بهبود عملکرد و رشد سازمان ها میشود (Sarkar, Echambady & Harrison, 2001, p.709).

سازمانها فعالیت های کارآفرینانه شان را با این فرض پی گیری می کنند که اقدامات آنها منجر به عملکردی در سطح بالا تر یا حداقل حفظ سطح عملکرد شان می شود و از طرفی منافع کارآفرینی شرکتی تنها محدود به شرکت یا سازمان خاصی نمی شود بلکه روی اقتصاد آن کشور نیز تأثیرگذار است، زیرا کارآفرینی می تواند با افزایش بهره وری، بهبود فعالیت ها و افزایش رقابت پذیری در عرصه ی ملی و بین المللی، اقتصاد آن کشور را تحت تأثیر قرار دهد (Kearney & Hisrich, 2008, P.307). به طور خلاصه میتوان گفت که نگرش ها و اقدامات کارآفرینانه برای کامیابی و رشد هر شرکتی صرف نظر از اندازه اش در محیط رقابتی امروزی لازم و ضروری می باشد (Entrialgo, Fernandez & Vazquez, 2000, P.430).

مجمع جهانی اقتصاد^۱، مدیریت فناوری، نوآوری و اطلاعات را به عنوان پیش نیازهای کلیدی برای موفقیت در قرن حاضر بیان کرده است بنابراین ضرورت دارد تا شرکت ها و سازمان های ایرانی برای افزایش رقابت پذیری هم در سطح سازمانی و هم در سطح ملی کارآفرینتر شوند (Erasmus & Scheepers, 2008, P.240).

توسعه کارآفرینی در ایران نیز که اجرایی ترین و عملی ترین راهبرد برون رفت از بن بست ها و مشکلات اقتصادی و اجتماعی کشور است، نیازمند شناسایی و رفع موانع آن است که مبتنی بر تجربیات کشورهای پیشرفته و جهان سومی از یک طرف و شرایط بومی کشور از طرف دیگر باشد (کرد و زالی، ۱۳۸۶، ص ۱۰). هدف اساسی این مقاله پژوهشی بررسی موانع (شناسایی و رتبه بندی)

¹⁻ The World Economic Forum

کارآفرینی در راستای توسعه کسب و کارها و اقتصاد کشور در سازمان فنی حرفه ای کشور با رویکرد فازی می باشد. در این پژوهش موانع توسعه کارآفرینی در سه بعد با عوامل ضد انگیزشی، موانع قانونی و شرائط محیط کسب و کار از طریق نظرسنجی کارآفرینان شرکت کننده در هشتمین جشنواره امتنان از کارآفرینان برتر سال ۹۲ (آذربایجان شرقی) بررسی می شود.

کارآفرینی و کارآفرین

در طی دو دهه ی اخیر، کارآفرینی تبدیل به یک موضوع اجتماعی - اقتصادی و هم چنین تحقیقاتی مهم در جهان شده است (Fayolle & Gailly, 2008, P.573). در دنیای امروز، ایجاد مشاغل نوین برای ادامه حیات و پویایی اقتصاد کشورها بسیار ضروری می باشد (Dahlstrand, 2007, P.380) کارآفرینی به خاطر این که منجر به افزایش کارایی اقتصادی می شود، نوآوری را به بازار کار و تولید می آورد، مشاغل جدید ایجاد می کند و وضعیت اشتغال را بهبود می بخشد، بسیار مهم می باشد (Shane & Venkataraman, 2000, P.220).

نخستین بار در قرن هجدهم واژه کارآفرینی وارد نظریه اقتصادی شد (Hisrich & Peters, 2002 , P.3) در قالب رویکرد اقتصادی، مفهوم کارآفرینی، چند قرن مسیر تکاملی خود را پیمود (احمدپور و مقیمی ، ۱۳۸۵، ص ۴۰). از اواسط قرن بیستم واژه کارآفرینی در قالب دیدگاه های دیگر از جمله روان شناسی، جامعه شناسی و مدیریت مطرح شد (احمدپور، ۱۳۸۱، ص ۲۶). بنابراین درک کامل موضوع کارآفرینی نیازمند داشتن یک دیدگاه بین رشته ای است.

با مرور نظرات اندیشمندان مشخص می شود که تعاریف متعددی برای کارآفرینی ارائه شده است. کارآفرینی عبارت است از فرآیند خلق چیزی با ارزش و متفاوت از طریق اختصاص زمان و تلاش کافی، همراه با قبول خطر مالی، روانی و اجتماعی و دریافت پاداش های مالی و رضایت شخصی از نتایج آن (Hisrich & Peters, 2002, P.12). عمل کارآفرینی اشاره به کشف، ارزیابی و بهره برداری از فرصت ها دارد. این به عبارت دیگر یعنی تولیدات و خدمات یا فرایندهای تولیدی جدید، اشکال سازمانی و راهبردهای جدید، بازارهای جدید برای تولیدات و همچنین درون دادهایی که قبلا موجود نبودند (Shane and Venkataraman, 2000, P.219).

علاوه بر تعاریف، مفاهیم و سابقه تاریخی کارآفرینی لازم است به انواع کارآفرینی هم توجه شود. از میان دسته بندی های مختلف، تقسیم بندی ذیل کاربردهای بیشتری در حوزه مدیریت دارد که بر اساس آن ، کارآفرینی در قالب سه شکل عمده ظاهر می شود (Cornwall & Perlman, 1990, P.2).

- کارآفرینی مستقل: فرایندی است که کارآفرین طی می کند تا فعالیت کارآفرینانه را به طور مستقل به ثمر رساند. سه مشخصه کارآفرین مستقل نیاز به پیشرفت ، علاقه به آزادی و استقلال و احتیاج به رضایت شغلی است.
 - کارآفرینی سازمانی: فرایندی است که کارآفرین طی می کند تا فعالیت کارآفرینانه را در سازمانی که معمولاً سنتی و بوروکراتیک است به ثمر رساند.
 - سازمان های کارآفرین: فرایندی است که سازمان طی میکند تا همه کارکنان بتوانند در نقش کارآفرین انجام وظیفه کنند و تمام فعالیتهای کارآفرینانه فردی و گروهی به طور مستمر، سریع و راحت در سازمان مرکزی یا شرکت تحت پوشش خودمختار به ثمر رسند.
- کوراتکو و هاجتس^۱ (۲۰۰۱) اظهار می دارند که کارآفرینی تابعی از کارآفرین است . از این رو ، بررسی خصوصیات کارآفرینان به بالا رفتن درک کارآفرینی کمک خواهد نمود. اما هاول^۲ (۱۹۷۲) کارآفرینان را بنیان گذاران شرکت های جدیدی می داند که نقش مهمی در مالکیت کسب و کارها دارند و مایل اند کسب و کارها را به فراتر از مرزهای خوداشتغالی سوق دهند (Forter, 2006, P.30). فرد کارآفرین برای فعالیت خود به سرمایه نیاز دارد اما هیچ گاه سرمایه گذار نیست. او مخاطره را می پذیرد البته مخاطره ای که لازمه هر فعالیت اقتصادی است. او همواره به دنبال تغییر است و به آن پاسخ می دهد و فرصتها را شناسایی می کند (Druker, 1985, P.3).
- یکی از مباحث مهم در بحث کارآفرینی، شناسایی ویژگی های کارآفرینان به عنوان افراد موفق جامعه است . این شناخت باعث می شود که بتوان این ویژگی ها را در خود پرورش داد (احمدپور و عزیزی ، ۱۳۸۴ ، ص ۴۸).
- البته ویژگی های کارآفرینان را نمی توان به طور دقیق تعریف کرد (Hisrich & Peters, 2002, P.5)، زیرا اگر کارآفرینان را به عنوان یک گروه در نظر بگیریم، گروهی متنوع هستند و تفاوت های زیادی در داخل گروه کارآفرینان وجود دارد. با این حال مطالعه ویژگی های کارآفرینان جهت ایجاد تصویر روشن تری از کارآفرین واقعی مفید است (Fry, 1993, P.59).

^۱- Kuratko & Hodgetts

^۲- Howell

پنج ویژگی برجسته کارآفرینان

پژوهش های انجام شده در زمینه کارآفرینی نشان داد که کارآفرینان ویژگی های زیر را دارند:

❖ نیاز به موفقیت^۱

کارهای دیوید مک کله لند^۲ در ۱۹۶۰ بر این فرض استوار بود که کلید سلسله رفتارهای کارآفرینانه، در انگیزه های موفقیت است. نیاز به موفقیت، محرک برتری برای نائل شدن به هدفی مرتبط با مجموعه ای از معیارهاست. شخصی که این نیاز به او اعطا شود، زمان فراوانی را صرف چگونگی انجام کاری یا چیز مهمی به بهترین نحو خواهد کرد. مک کله لند این نوع شخصیت را از بقیه جدا ساخت و تأکید کرد که آنها توفی طلبان بزرگ اند. توفیق طلبان بزرگ در موقعیت های یکسان توان این را دارند که با مسئولیت های شخصی راه حل هایی را برای مشکلات پیدا کنند. آنان ترجیح می دهند برای کسب اهدافی بکوشند که در زمان حال هم برای شان حکم چالش را دارد و هم وراثت قابلیت هایشان نیست. این اطمینان باعث می شود که آنان نتایج و تلاش های ارزشمندشان را در احساس رضایت و اتمام با موفقیت کار لمس کنند (chell,2008,P.88-89).

❖ کانون کنترل^۳

مفهوم کانون کنترل را راتر^۴ در سال ۱۹۶۶ در نظریه کلی یادگیری اجتماعی جای داد. فرض اساسی این تئوری بر این مبناست که واحد تحلیل برای مطالعه شخصیت، تعامل بین فرد و موقعیت اوست. این تئوری تأکید دارد که رفتار، کارکردی از اعتقادات و ارزش پاداش ها در موقعیت خاص است. در موقعیت های متفاوت رفتار نیز متفاوت خواهد بود، اگرچه ممکن است عمومیت رفتار از موقعیتی به موقعیت دیگر با تقلیل همراه باشد (Harper, 2003, P.39). به طور کلی کانون کنترل بدین معناست که مردم باور دارند که پیامدهای رویدادها در درون یا وراثت کنترل شخصی آنها قرار دارد.

^۱ - Need for Achievement

^۲ - David McClelland

^۳ - Focus of control

^۴ - Rotter

❖ ریسک پذیری^۱

ریسک پذیری به حالتی گفته می شود که فرد برای انجام کاری یا پذیرش مسئولیتی که احتمال شکست در آن وجود دارد، اعلام آمادگی می کند. خطر کردن ممکن است به آگاهی فرد از موضوع بستگی نداشته باشد و حتی فرد از نتایج و پیامدهای احتمالی آن نیز بی اطلاع باشد (Burns, 2001, P.3). موضوع ریسک هنوز هم بخش مهمی در نوشتارهای کارآفرینی به شمار می آید. کیهل استروم و لافونت^۲ تأکید کردند که افراد در تنفر از ریسک متفاوت اند. در مدل آنها بیشترین افرادی که مخالف ریسک اند کارگران هستند، در حالی که کمترین میزان مخالفت با ریسک در بین کارآفرینان دیده شده است.

❖ تحمل ابهام^۳

از زمانی که رساله نایت در سال ۱۹۲۱ درباره ریسک و ابهام و سود منتشر شد، استفاده از این سه مفهوم در علوم اجتماعی به منظور تمییز میان ریسک و ابهام واقعی رایج گردید. ابهام حقیقت اساسی زندگی است. برطبق دیدگاه نایت، کارکرد اصلی کارآفرین تحمل ابهام واقعی به وسیله تصمیمات قاطعانه است. این تصمیمات در برخورد با مخاطرات کسب و کارهایی گرفته می شود که محاسبه ناشدنی و اطمینان ناپذیر باشند. از آنجا که کارآفرینان از محاسبه سودهای آینده و پیش بینی تبعات کسب و کارهای شان ناتوان اند، ابهام در شروع کسب و کار خودنمایی می کند (Ibid, 6-8). قدرت تحمل ابهام عبارت است از پذیرفتن عدم قطعیت به عنوان بخشی از زندگی، توانایی ادامه حیات بدون داشتن دانش درباره محیط (یا داشتن آگاهی ناقص و اندک) و تمایل به آغاز فعالیتی مستقل، بی آنکه شخص بداند آیا موفق خواهد شد یا خیر (احمدپور و داریانی، ۱۳۸۱، ص ۱۲).

❖ خلاقیت^۴

خلاقیت عبارت است از خلق ایده های جدیدی که مفید و باارزش باشند؛ و نوآوری نتیجه خلاقیت و استفاده مؤثر از ایده هایی است که بیشتر بر تولید و خدمات تأکید دارند. نوآوری ویژگی اصلی کارآفرینی است و خلاقیت هسته اصلی

¹- Risk-taking

²- Kihlstrom and Laffont

³- Tolerance of Ambiguity

⁴- Creativity

فعالیت های کارآفرینانه به شمار می آید. کارآفرینی نتیجه نظام مند فرایند به کارگیری خلاقیت و نوآوری به منظور استفاده از فرصت ها و نیازها در بازار است (پرداختچی و شفیع زاده، ۱۳۸۵، ص ۳۴).

عوامل مؤثر بر کارآفرینی

عوامل مؤثر بر کارآفرینی عبارتند از:

➤ تجربه کاری^۱

تجربه کاری از این منظر اهمیت دارد که کارآفرینان بالقوه با وضعیت بازاری بخش مورد علاقه آشنا می شوند و شبکه ارتباطاتی را برای آینده کسب و کارشان ایجاد می کنند. تجربه کاری از یک سو دانش و ارتباطات ممکن را مهیا می سازد، و از سوی دیگر می تواند فراهم کننده پس انداز برای شروع کسب و کار نیز باشد.

➤ مدل های نقش^۲

مدل های نقش عموماً به اعضای خانواده (پدر، مادر، خواهر یا برادر) که پیشتر کسب و کاری را شروع کرده اند یا در حال راه اندازی اند، مرتبط است. فرض اصلی مدل های نقش این است که در حالت کلی فرایند یادگیری از تجارب مثبت و منفی مهم ترین تأثیر مدل های نقش است. تحقیقات نشان می دهد که وجود مدل های نقش یا دانش خاص اعضای خانواده می تواند باعث ایجاد علاقه مندی شود. مدل های نقش می تواند از طریق ارائه نمونه های کارآفرینان برجسته از طریق تبلیغات رسانه ای، دادن پاداش و تهیه برنامه های رسانه ای درباره آنها تأثیرگذار باشد

(Lundstrom & Stevenson, 2003, 200-203).

➤ نارضایتی^۳

تحقیقات متعددی که درباره جنبه های انگیزشی تصمیم فرد به شروع کسب و کار صورت گرفته است، نشان می دهد که تعدادی از جنبه های انگیزشی می تواند به مثابه فقدان امکانات در شرایط موجود دیده شود، و به همین خاطر است که شکلی از نارضایتی بروز می کند (همچون بیکاری یا ریسک بیکار ماندن). البته نارضایتی می تواند علل بیشماری داشته

¹- Working Experience

²- Role Models

³- Dissatisfaction

باشد، همچون: نارضایتی شغلی، نیاز به استقلال بیشتر، آرزوی کنترل بیشتر تصمیم گیری ها، چشم انداز بهتر درآمدی . فرض اساسی در مورد کارآفرینان این است که تراکم نارضایتی احتمال تأسیس کسب و کاری را افزایش می دهد.

➤ تحصیلات^۱

پژوهش های انجام شده در مورد تحصیلات نشان می دهد که کارآفرینان تمایل دارند تحصیلاتی بالاتر از متوسط جمعیت بزرگسال داشته باشند. اما همین پژوهش ها حکایت از کاهش کارآفرینی با بالا رفتن تحصیلات دانشگاهی دارند. چه بسا مسئله اصلی در این باره اندازه گیری سطح تحصیلات باشد و نه محتوای آن (Ibid, 204-205). در کانادا پژوهش ها نشان دهنده آن است که افزایش پرستاب کارآفرینی زنان در زمینه صنایع با سطح تحصیلی بالاتر ارتباط دارد و این از اقتصاد دانش پایه مایه می گیرد؛ بدین معنی که زنان جوان با تحصیلات دانشگاهی، بازار کار را با اقتصاد علمی پیوند داده اند. پژوهش ها هم در امریکا گویای آن است که بیش از ۷۰ درصد زنان کارآفرین تحصیلات دانشگاهی دارند (گلرد، ۱۳۸۶، ۲۰۸ص).

➤ شایستگی^۲ (قابلیت)

متغیر شایستگی ترکیبی از عوامل متفاوتی است، چون: شبکه های شخصی، آموزش شغلی، تحصیلات، دانش تلویحی و تجارب یادگیری. امروزه تحقیقات وسیعی در زمینه قابلیت های شرکت ها صورت می گیرد که توانمندی های شرکت ها را به جذب کارکنان لایق و شایسته نسبت می دهند. تحقیقات دیگر نیز نشان می دهد که تفاوت های رفتاری افراد در زمینه ها و زمان های متفاوت بیانگر این واقعیت است که قابلیت های افراد را نمی توان به آسانی تلخیص کرد. شاید اغلب اینها تأثیری بر سطح کارآفرینی نداشته باشد، اما می تواند بر سطح نارضایتی افراد یا تجربه کاری افراد تأثیر بگذارد (Lundstrom & Stevenson, 2003, P.206).

موانع توسعه کارآفرینی از دیدگاه کارآفرینان ایرانی

شواهد موجود و بررسی های انجام شده در ایران نشان می دهد که حداقل قوانین و مقررات وضع شده توسط دولت در عرصه اقتصاد نه تنها بسترهای مناسب برای فعالیتهای کارآفرینی و تولیدی را فراهم نکرده است، بلکه قوانین و مقررات وضع شده به عنوان

¹⁻ Education

²⁻ Competence

مانعی جهت رشد کارآفرینی در صنایع کوچک و در نتیجه رشد و توسعه صنایع کوچک در اقتصاد ایران عمل کرده است. در ایران نیز در زمینه موانع توسعه کارآفرینی پژوهش‌های انجام شده است. برای مثال، مطابق پژوهشی که تحت عنوان موانع قانونی رشد کارآفرینی در صنایع کوچک ایران انجام شده است، در پنج زمینه به عنوان مهمترین زمینه‌های دخالت دولت، فرآیند اخذ جواز تاسیس، فرآیند دریافت اعتبار مالی، صادرات و واردات، مالیات و عوارض، قانون کار موانع جدی برای توسعه کارآفرینی در ایران مشاهده می‌شود (لامعی، ۱۳۸۶، ص ۲۶).

در این بخش دیدگاه کارآفرینان مشارکت کننده در هشتمین جشنواره امتنان از کارآفرینان برتر سال ۹۲ (آذربایجان شرقی) در زمینه موانع توسعه کارآفرینی در ایران بررسی می‌شود.

➤ بررسی عوامل ضد انگیزشی کارآفرینی در ایران

مطالعات نشان می‌دهد که یکی از موانع جدی توسعه کارآفرینی، نبود انگیزش کافی در بین جمعیت بالغ در کشورها می‌باشد. مهمترین عوامل ضد انگیزشی را می‌توان در مواردی مانند ترس از دست دادن سرمایه شخصی، ناتوانی از تهیه منابع مالی، نگرانی از فقدان احتمالی خطرات اجتماعی، موانع اداری و نظایر اینها جستجو کرد (ILO, 2007).

➤ موانع قانونی توسعه کارآفرینی در ایران

در همه‌ی کشورها قانون و مقررات دست و پاگیر از مهمترین موانع توسعه کارآفرینی تلقی می‌شوند. از این‌رو در تحقیق حاضر نیز مهمترین، قوانین و مقررات کشور مانند قانون کار، قانون تجارت، قوانین شهرداری، قوانین ثبت شرکت‌ها، قوانین و مقررات بانکی، قوانین مالیاتی، قوانین گمرکی، قوانین زیست‌محیطی، قانون و مقررات مربوط به صادرات و واردات و نظایر اینها بررسی شده است.

➤ ارزیابی محیط کسب و کار در ایران از نظر کارآفرینان ایرانی

بررسی موانع و مشکلات کارآفرینی در ایران بدون بررسی و شناخت محیط کسب و کار کامل نخواهد بود. از طریق ارزیابی و بهبود محیط کسب و کار است که می‌توان عملاً کارآفرینی را در ایران توسعه داد.

آموزش های فنی و حرفه ای و کارآفرینی

در جهان فراصنعتی امروز توسعه به معنی عام بدون توجه به آموزش های فنی و حرفه ای مفهوم نخواهد داشت . انقلاب علمی فنی، انقلابی عمیق و کیفی در نیروهای تولید و از آن جمله در نیروی انسانی و روشهای تولید به وجود آورده است .

آموزشهای فنی و حرفه ای انجام فعالیت هایی است که می تواند فرد را برای احراز شغل ، حرفه و کسب و کار آماده نماید یا کارایی و توانایی وی را در انجام آن افزایش دهد. این آموزش ها کسب مهارت ها را در راستای تکنولوژی و علوم وابسته به همراه دانش های خاص مربوط به شغل و در بخش های مختلف اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی ارائه می دهد . (Solomon et al., 2011, p. 15).

سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور وابسته به وزارت کار و امور اجتماعی از ادغام سه نهاد آموزشی در سال ۱۳۵۹ و به منظور ارائه آموزش های فنی و حرفه ای تشکیل گردیده و بر اساس بیش از ۱۰ قانون موضوعه و ماده صد و پنجاه و یک قانون برنامه سوم و تنفیذ آن در برنامه چهارم ، متولی آموزش های فنی و حرفه ای کوتاه مدت بوده و مسئول کمیته تخصصی آموزش های فنی و حرفه ای غیررسمی با عضویت ۱۶ وزارتخانه و سازمان ، فعالیت های آموزشی خود را در دو بخش دولتی و غیردولتی اجرا می نماید. توسعه آموزش های فنی و حرفه ای در شرایط کنونی برای اقتصاد و فرهنگ ایران و به ویژه شتاب دهی به فرایند تولید امری حیاتی است ؛ زیرا سرمایه گذاری های زیربنایی و افزایش ابزار و تجهیزات و به طور کلی سرمایه فیزیکی بدون سرمایه انسانی بلااستفاده مانده و یا به نحو اقتصادی و کارآمد مورد بهره برداری قرار نمی گیرد .

بنابراین از ضرورت ها و الزامات رشد و توسعه اقتصادی ، نظام آموزش برای ایجاد مهارت های لازم سرمایه انسانی است و در این میان آموزش های فنی و حرفه ای تلفیقی است از علم ، فن و هنر و نقش بسیار مهمی در تامین نیروی انسانی کارآمد ایفا نموده و مضمونی توسعه ای دارد . هدف از این آموزش ها ، افزایش توانایی های دانش ، مهارت و قدرت درک افراد و انجام مطلوبتر کار در محدوده وظایف شغلی است . از آنجایی که موضوع بیکاری یکی از مهمترین مسائل و مشکلات جهان است و در کشورهای در حال توسعه با توجه به عدم توازن ساختارهای اقتصادی ، اجتماعی ، فرهنگی و سیاسی سهم بیشتری را بر توسعه دارد و با توجه به اینکه یکی از دلایل بیکاری در کشور فقدان مهارت های مورد نیاز بازار کار از سوی جویندگان کار می باشد ، انتظار می رود سازمان آموزش فنی و حرفه ای با ارائه آموزش های مهارتی بتواند نقش بسزایی در کاهش میزان بیکاری ایفا کند (Mair & Ignasi, 2010, p.40).

زیرا آموزش های فنی و حرفه ای به سبب انعطاف پذیری نشأت گرفته از خصیصه های بازار کار و اوضاع اقتصادی کشور و نیز به دلیل آموزش و ایجاد مهارت های لازم در افراد برای توانایی در احراز مشاغل ، نقش به سزایی در اشتغال دارد. این آموزش ها هم مهارت های خاص مورد نیاز صنعت و هم مهارت های عمومی بازار کار را فراهم می سازد و همچنین برای شاغلینی که به دلیل تغییرات تکنولوژی دچار کاهش کارایی می شوند امکان به روز شدن و تکمیل مهارت را فراهم می کند .

لذا به این نوع آموزش ها به عنوان ابزاری برای مقابله با بیکاری بالاخص بیکاری ساختاری که ناشی از تغییرات در اقتصاد جهانی می باشد ، نگریسته می شود. در واقع خصیصه این آموزش ها ، نوعی پرورش "کارآفرین" است ، به این معنی که افراد پس از کسب مهارت و تخصص دانش فنی ، قادر خواهند بود که فرصت های شغلی مناسبی را به دست آورند و یا در نهایت فرصت شغلی ایجاد نمایند .

اینگونه آموزش از نقش و تاثیرگذاری اقتصادی- اجتماعی مهمی برخوردار است چرا که معرف نوع مهمی از سرمایه گذاری در منابع انسانی است و با فراهم کردن زمینه های ارتقای دانش ، نگرش ها و مهارت های مورد نیاز بازار کار و اشتغال در زمینه های مختلف به توسعه اقتصادی کمک می کند .

از این رو کار محور بودن آموزش های فنی و حرفه ای که فرایند یادگیری فراگیران را از طریق محیط های کار ، برای آن مراکز و در درون آنها طراحی و اجرا می نماید و محتوای آموزش ها را با تغییرات و پیشرفت های حوزه تکنولوژی و به تبع آن در کارکرد نهادهای اقتصادی جامعه هماهنگ می سازد ، سبب شده است که این آموزش ها به عنوان یکی از عناصر کلیدی جهت تحقق پیشرفتهای اقتصادی محسوب گردد و از جمله عوامل موثر در موفقیت کشورهای توسعه یافته تلقی گردد . چرا که آموزش نظری همگام با کار عملی موجب تربیت نیروی انسانی خلاق و فعال می شود و همچنین این نیروها با نفوذ در جامعه سبب به کارگیری بخش عظیمی از نیروهای غیرخلاق می گردد (Roper& Cheney, 2012, p.97).

با توجه به جایگاه خطیر سازمان آموزش فنی و حرفه های کشور در ارائه آموزش های فنی و حرفه های در سراسر کشور به نظر می رسد این سازمان در موقعیتی قرار گرفته است که می تواند از طریق ارائه طیف وسیعی از آموزش های فنی و حرفه ای اثربخش نقش اساسی در توسعه نگرش های کارآفرینانه و در نتیجه کارآفرینی خلاق در سطح کشور ایفا نماید.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع و هدفهای مورد نظر، یک مطالعه توصیفی - کاربردی است. در ابتدا عوامل و شاخص های مرتبط با موانع توسعه کارآفرینی در راستای توسعه کسب و کارها و اقتصاد کشور در سازمان فنی حرفه ای کشور شناسایی شدند و سپس با استفاده از روش AHP فازای اقدام به رتبه بندی و وزن دهی عوامل و شاخص ها شد. جامعه آماری تحقیق شرکت کنندگان در هشتمین جشنواره امتنان از کارآفرینان برتر سال ۹۲ (آذربایجان شرقی) است. ابزار اندازه گیری مورد استفاده در تحقیق حاضر پرسشنامه می باشد. پرسشنامه های مورد استفاده در تحقیق مستند به ادبیات موضوعی مرتبط، با مقیاس طیف نه تایی جهت وزن دهی و رتبه بندی بر مبنای روش سلسله مراتب فازای طراحی شده است. در این بین تنها ۵۱ پرسشنامه بصورت کامل توسط شرکت کنندگان در هشتمین جشنواره امتنان از کارآفرینان برتر سال ۹۲ تکمیل گردید.

فرایند تحلیل سلسله مراتبی فازای (FAHP)^۱

روش شناسی FAHP براساس مفهوم تئوری مجموعه فازای (که توسط پروفیسور لطفی زاده در ۱۹۶۵ ارائه کرد) بنا نهاده شده است (Celik & Ozok, 2009). در AHP فازای، بعد از ایجاد ساختار سلسله مراتبی برای مسأله ای که باید حل شود، برای نشان دادن اهمیت نسبی عوامل متناظر با معیارها از مقیاس های نسبی فازای استفاده می شود. به این ترتیب، یک ماتریس قضاوت فازای ساخته می شود، امتیازات نهایی گزینه ها توسط اعداد فازای ارائه می گردند، و گزینه بهینه از رهگذر رتبه بندی اعداد فازای با استفاده از عملگرهای جبری خاص به دست می آید (Duran & Aguilo, 2008, P. 1791).

مدل سلسله مراتبی پژوهش در شکل ۱ مشخص شده است

شکل ۱- مدل سلسله مراتبی تحقیق

^۱ - Fuzzy Analytic Hierarchy Process

عوامل ضد انگیزشی کارآفرینی

۱	خطرپذیری مالی زیاد (ترس از دست دادن سرمایه شخصی)
۲	ترس از ناتوانی تهیه منابع مالی کافی برای (ستیابی به منابع مالی برای سرمایه‌گذاری راه‌اندازی کسب و کار)
۳	هزینه‌ها/ خطرات اجتماعی (نگرانی از فقدان احتمالی امنیت اجتماعی)
۴	فقدن مهارت‌ها (ترس از نداشتن مهارت‌ها و تجربه مناسب و کافی)
۵	موانع اداری (نگرانی از عدم امکان تأمین الزامات قانونی)
۶	جنسیت (ترس از ناکامی در راه‌اندازی و توسعه کسب و کار توسط زنان)
۷	ترس از شکست (ترس از زخم زبان یا تحقیرهای خانواده یا جامعه در صورت شکست و ناکامی تحقیرهای خانواده یا جامعه در صورت شکست و ناکامی)
۸	کار زیاد (ترس از ناتوانی اداره و مدیریت بدلیل فشار کاری زیاد)
۹	فساد اداری (وجود فساد اداری در جامعه به طور کلی)
۱۰	رقابت (وجود رقابت شدید در زمینه فعالیت‌های کسب و کار)
۱۱	تقاضای بازار (ترس از عدم نیاز مردم به دریافت و یا خرید خدمات یا محصولات شرکت)

موانع قانونی توسعه کارآفرینی

۱	قانون کار (عدم حمایت از کارآفرینی)
۲	قانون تجارت (حمایتی نبودن و پیچیده بودن آن)
۳	قوانین شهرداری (عوارض شهرداری و ...)
۴	قوانین ثبت شرکت‌ها (هزینه‌های ثبت شرکت، مدت زمان ثبت، پیچیدگی قوانین و مقررات مربوطه)
۵	قوانین و مقررات بانکی (نرخ بهره بانکی، شرایط و مدارک لازم برای دریافت تسهیلات بانکی)
۶	قوانین مالیاتی (حمایتی نبودن، پیچیده بودن قوانین مالیاتی میزان مالیات بر درآمد شرکت‌ها)
۷	قوانین، مقررات و تعرفه‌های گمرکی
۸	قوانین و مقررات زیست محیطی
۹	قوانین و مقررات مربوط به صادرات و واردات
۱۰	قانون تجمیع عوارض
۱۱	به حقوق مالکیت معنوی و ثبت اختراع قوانین و مقررات مربوط
۱۲	وجود انحصارات دولتی ناشی از قوانین و مقررات دولتی
۱۳	قانون و مقررات مربوط به ورشکستگی (نگرش بسیار منفی به شکست کسب و کار)

ارزیابی

۱	حمایت‌های مالی برای شرکت‌های جدید و در حال رشد
۲	سیاست‌های دولتی برای شرکت‌های جدید و در حال رشد
۳	برنامه‌های دولتی برای شرکت‌های جدید و در حال رشد

۴	تعلیم و آموزش کارآفرینی
۵	انتقال تحقیق و توسعه برای شرکت های جدید و در حال رشد
۶	زیر ساخت های تجاری و تخصصی برای شرکت های جدید و در حال رشد
۷	فضای بازار آزاد برای شرکت های جدید و در حال رشد
۸	زیرساخت های فیزیکی برای شرکت های جدید و در حال رشد
۹	هنگام های اجتماعی و فرهنگی جامعه

مفاهیم و تعاریف فرایند تحلیل سلسله مراتبی فازی بر اساس روش آنالیز توسعه

وقتی تصمیم گیرنده با یک مسأله غیر قطعی و پیچیده مواجه می شود و قضاوت های مقایسه ای خود را به صورت نسبت های غیر قطعی مانند "حدوداً دو برابر مهم تر" و "بین دو تا چهار برابر کم اهمیت تر" بیان می کند، گام های AHP استاندارد و به خصوص، رویکرد اولویت بندی بردار ویژه نمی توانند به عنوان رویه های درست در نظر گرفته شوند. در ۱۹۹۶، یک محقق چینی به نام «یونگ چانگ»، روش تحلیل توسعه ای^۱ را ارائه کرد. در این روش شناسی، اعداد فازی مثلثی^۲ ۳ همه عناصر را در ماتریس قضاوت و بردارهای وزن این روش، به علت سادگی محاسباتش، در اکثر تحقیقات به کار می رود.

فرض کنید $\tilde{A} = \{\tilde{M}_{ij}\}$ یک ماتریس مقایسه زوجی فازی باشد که به صورت زیر تعریف می شود:

$$\tilde{A} = \begin{bmatrix} 1 & \tilde{M}_{12} & \dots & \tilde{M}_{1n} \\ \tilde{M}_{21} & 1 & \dots & \tilde{M}_{2n} \\ . & . & . & . \\ \tilde{M}_{n1} & \tilde{M}_{n2} & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

$$\tilde{M}_{ji} = \frac{1}{\tilde{M}_{ij}} \quad \text{آنگاه رابطه برقرار خواهد بود.}$$

¹⁻ Extent Analysis Method(EA)

²⁻ Triangular Fuzzy Numbers

حال برای حل مدل با روش EA در هر یک از سطرهای ماتریس مقایسات زوجی، ارزش S_k که خود یک عدد فازی مثلثی است به صورت زیر محاسبه می‌گردد:

$$S_k = \sum_{j=1}^n M_{kj} * \left[\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n M_{ij} \right]^{-1}$$

که در آن، k بیانگر شماره سطر و i و j ، به ترتیب، نشان‌دهنده گزینه‌ها و شاخص‌ها هستند.

در این روش، پس از محاسبه S_k ها درجه بزرگی آنها را نسبت به هم باید به دست آورد. به طور کلی، اگر M_1 و M_2 دو عدد فازی مثلثی باشند، درجه بزرگی M_1 بر M_2 به صورت زیر تعریف می‌شود

$$\begin{cases} V(M_1 \geq M_2) = 1 \dots\dots\dots M_1 \geq M_2 \\ V(M_1 \geq M_2) = hgt(M_1 \cap M_2) \end{cases}$$

و در غیر این صورت داریم:

$$hgt(M_1 \cap M_2) = \frac{u_1 - l_2}{(u_1 - l_2) + (m_2 - m_1)}$$

برای محاسبه وزن شاخص‌ها در ماتریس مقایسات زوجی به صورت زیر عمل می‌کنیم:

$$W'(X_i) = \min \{V(S_i \geq S_k)\} \dots \dots \dots k = 1, 2, \dots, n, k \neq i$$

بنابراین، بردار وزن شاخص‌ها به صورت زیر خواهد بود:

$$W' = [W'(X_1), W'(X_2), \dots, W'(X_n)]^t$$

که همان بردار ضرایب ناپه‌ن‌جار AHP فازی است. براساس رابطه $W_i = \frac{W'_i}{\sum W'_i}$ اوزان به‌ن‌جار شده شاخص‌ها به دست می‌آید (Wang, Chu & Wu, 2007, P.157).

جدول ۱. رتبه بندی عوامل اصلی و شاخص های موانه توسعه کارآفرینی با استفاده از تکنیک AHP فازی

ردیف	عوامل	وزن نسبی	شاخص ها	وزن نسبی	رتبه
۱	عوامل ضد انگیزشی کارآفرینی	۰,۳۵۴	۱	۰,۲۳۳	۱
۲			۲		۲
۳			۱۱		۳
۴			۴		۴
۵			۷		۵
۶			۹		۶
۷			۱۰		۷
۸			۳		۸
۹			۵		۹
۱۰			۸		۱۰
۱۱			۶		۱۱
۱۲	موانع قانونی توسعه کارآفرینی	۰,۳۲۷	۵	۰,۱۷۵	۱۲
۱۳			۱		۱۳
۱۴			۲		۱۴
۱۵			۶		۱۵
۱۶			۱۲		۱۶
۱۷			۷		۱۷
۱۸			۹		۱۸
۱۹			۳		۱۹
۲۰			۱۰		۲۰
۲۱			۱۳		۲۱
۲۲			۴		۲۲
۲۳			۱۱		۲۳
۲۴			۸		۲۴
۲۵	ارزیابی محیط کسب و کار	۰,۳۱۷	۵	۰,۲۸۵	۲۵
۲۶			۴		۲۶
۲۷			۳		۲۷
۲۸			۲		۲۸
۲۹			۱		۲۹

۶	۰,۰۷۲	۹			۳۰
۷	۰,۰۶۴	۷			۳۱
۸	۰,۰۵	۶			۳۲
۹	۰,۰۴	۸			۳۳

نتایج جدول فوق نشان می دهد، در بین عوامل اصلی موانع توسعه کارآفرینی عامل ضد انگیزشی کارآفرینی با وزن نسبی ۰,۳۵۴ بیشترین اهمیت را در راستای توسعه کسب و کارها و اقتصاد کشور در سازمان فنی حرفه ای دارد و پس از آن عامل موانع قانونی توسعه کارآفرینی با وزن نسبی ۰,۳۲۷ و همچنین عامل ارزیابی محیط کسب و کار با وزن نسبی ۰,۳۱۷ الیت های بعدی را دارند. رتبه بندی شاخص ها در گروه عامل ضدانگیزشی کارآفرینی نشان داد که شاخص های خطر پذیری مالی زیاد (ترس از دست دادن سرمایه شخصی)، ترس از ناتوانی تهیه منابع مالی کافی برای راه اندازی کسب و کار (دستیابی به منابع مالی برای سرمایه گذاری) و تقاضای بازار (ترس از عدم نیاز مردم به دریافت و یا خرید خدمات یا محصولات کشور) بیشترین اهمیت را در این گروه دارند. در گروه عامل موانع قانونی توسعه کارآفرینی شاخص های قوانین مالیاتی (حمایتی نبودن، پیچیده بودن قوانین مالیاتی میزان مالیات بر درآمد شرکتها)، قانون کار (عدم حمایت از کارآفرینی) و قانون تجارت (حمایتی نبودن و پیچیده بودن آن) بیشترین اهمیت را در گروه مذکور دارند. همچنین در گروه عامل ارزیابی محیط کسب و کار شاخص های انتقال تحقیق و توسعه برای شرکت های جدید و در حال رشد، تعلیم و آموزش کارآفرینی و برنامه های دولتی برای شرکت های جدید و در حال رشد بالاترین الویت را در گروه خود دارند.

نتیجه گیری و پیشنهادات

به خاطر همین اثرات مثبت کار آفرینی، در طی دهه گذشته بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله ایران به کار آفرینی به عنوان یک راه حل اساسی بالقوه برای مشکلات گوناگون پیشروی کشور از جمله عدم کارایی در اقتصاد، افزایش نرخ بیکاری، تعداد بیش از اندازه فارغ التحصیلان و ناتوانی بخش خصوصی و دولتی در ایجاد شغل برای آنها، توجه جدی مبذول داشته اند. توسعه کارآفرینی در همه کشورها همواره با موانع جدی مواجه بوده و است. از این رو، توسعه کارآفرینی در ایران نیز نیازمند عزم

ملی است. توسعه کارآفرینی به عنوان یک مقوله فرابخشی، می‌باید در همه‌ی ارگان‌ها، سازمان‌ها، نهادهای عمومی و دولتی بویژه در سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای مورد توجه قرار گیرد.

مطابق نتایج حاصل از تحقیق، در بین عوامل اصلی موانع توسعه کارآفرینی عامل ضد انگیزشی کارآفرینی الویت اول و پس از آن عامل موانع قانونی توسعه کارآفرینی و عامل ارزیابی محیط کسب و کار الویت‌های بعدی در راستای توسعه کسب و کارها و اقتصاد کشور در سازمان فنی حرفه‌ای هستند. در زمینه تحقیق پیشنهاد می‌شود:

بانک‌ها و موسسات خصوصی و غیردولتی برای توسعه کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک و متوسط ایجاد شود، اصلاحات مناسب و بجایی در مقررات بانکی در زمینه نرخ واقعی بهره بانکی و دریافت تسهیلات بانکی و ... و همچنین در قوانین کار و تجارت صورت پذیرد، آموزش کارآفرینی (در کلیه مقاطع تحصیلی) صورت پذیرد، مراکز علمی و فناوری با رویکرد کارآفرینی ایجاد شود و تجربیات کارآفرینان موفق ایرانی انتشار یابد.

منابع فارسی

- ۱- احمدپور، محمود (۱۳۸۱). کارآفرینی: تعاریف، نظریات و الگوها، تهران: نشر شرکت. پردیس، ص ۵۷.
- ۲- احمدپور، محمود؛ عزیزی، محمد (۱۳۸۴). کارآفرینی، شاخه کار و دان ش، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی محراب قم.
- ۳- احمدپور، محمود؛ مقیمی، سید محمد (۱۳۸۵). مبانی کارآفرینی، تهران، نشر فراندیش.
- ۴- کرد نائیح، اسداله ؛ زالی محمد رضا (مجرى) (۱۳۸۶). شناسائی و موفق ترین راهکارهای توسعه کارآفرینی در ایران با توجه به شرائط بومی کشور. گزارش تحقیقاتی منتشر نشده: سازمان ملی جوانان.
- ۵- لامعی بهزاد (۱۳۸۶). موانع قانونی رشد کارآفرینی در صنایع کوچک ایران.
- ۶- پرداختچی، محمدحسن ؛ شفیع زاده، حمید، ۱۳۸۵، درآمدی بر کارآفرینی سازمانی، انتشارات ارسباران، تهران.
- ۷- گلرد، پروانه، (۱۳۸۶)، عوامل مؤثر در کارآفرینی زنان، اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۲۰۴- ۲۳۹، ص ۲۱۳- ۲۴۰.

منابع لاتین

- 1- Burns, P., (2001), Entrepreneurship and Small Business, Palgrave, England.
- 2- Celik,M., Er,I.D, Ozok,A.F,(2009), Application of fuzzy extended AHP methodology on shipping registry selection: The case of Turkish maritime industry. Expert Systems with Applications 36 , 190-198.
- 3- Chell, E., (2008), The Entrepreneurial Personality: A Social Construction, Routledge, London.
- 4- Cornwall, Jeffrey. Perlman, Baron. (1990), Organizational Entrepreneurship, Richard Irwin.
- 5- Dahlstrand, A.L. (2007). "Technology-based entrepreneurship and regional development: the case of Sweden", European Business Review 19 (5), 373-86.

- 6- Drucker, Peter. (1985), *The Discipline of innovation*, Harvard Business Review.
- 7- Duran, O., Aguiló, J., (2008), Computer-aided machine-tool selection based on a Fuzzy-AHP approach. *Expert Systems with Applications* 34, 1787-1794.
- 8- Entrialgo, M., Fernandez, E., & Vazquez, C. J. (2000). "Linking entrepreneurship and strategic management: evidence from Spanish". *Technovation*, 20, 427-436.
- 9- Erasmus, P., & Scheepers, R. (2008). "The Relationship Between Entrepreneurial Intensity and Shareholder Value Creation". *Managing Global Transitions*, 6(3), 229–256.
- 10- Fayolle A. & Gailly, B., (2008). From craft to science, Teaching models and learning processes in entrepreneurship education. *Journal of European Industrial Training* 32(7), pp. 569-593.
- 11- Forter L.M., (2006), *Entrepreneurs and Their Social Network: Motivations, Expectation and Outcomes*, the George Washington University, Ph.D. Dissertation.
- 12- Fry, Fred L. (1993), *Entrepreneurship: A Planning Approach*; West Publishing Company.
- 13- Harper, A.D., (2003), *Foundations of Entrepreneurship and Economic Development*, Routledge, London.
- 14- Hisrich, Robert D. & Peters, Michael P. (2002), *Entrepreneurship*; McGraw- Hill.
- 15- ILO (2007). *YCTH Entrepreneurship*
- 16- Kearney, C., Hisrich, R., & Roche, F. (2008). "A conceptual model of public sector corporate entrepreneurship". *Int Entrep Manag*(4), 295–313.
- 17- Kuratko, Donald F. & Hodgetts Richard M. (2001), *Entrepreneurship: A Contemporary Approach*, Harcourt College Publishers.
- 18- Lundstrom, A. & Stevenson A.L., (2003), *Entrepreneurship Policy, Theory and Practice*, Kluwer Academic Publisher, New York.
- 19- Mian, S. (2006). Can 'Entrepreneurial University Model' Help Pakistan Leapfrog into the Knowledge Economy? Some Reflections, *Strategic Management and Entrepreneurship*, State University of New York, USA.
- 20- Mair, J., & Ignasi, M. (2010). Social entrepreneurship research a source of explanation, prediction and delight. *Journal Of World Business*, 41, 36-44.
- 21- Roper, J., & Cheney, G. (2012). Leadership, Learning and Human Resource Management., *The Meaning of Social Entrepreneurship Today*. *Journal of Corporate Governance*, 5(3), 95-104.
- 22- Sarkar, M., Echambady, R., & Harrison, J. S. (2001). "Alliance entrepreneurship and firm market performance". *Strategic Management Journal*, 701-711.
- 23- Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). "The promise of entrepreneurship as a field of research". *Academy of Management Review*, 25, 217-226.
- 24- Solomon, T., Duffy, S., & Tarabishy, A. (2011). The Stat of entrepreneurship education in the united states: A nation wide survey and analysis *International Journal of Entrepreneurship Education*, 1 (1). 1-22.

25-Wang,L.,Chu,J.,Wu,J. ,(2007), Selection of optimum maintenance strategies based on a fuzzy analytic hierarchy process . international journal of production economics 107, 151-163 .